

Bilim Politikası ve Sosyal Bilimler

Ar. Gör. İsmail DOĞAN (*)

«Bilim Politikası» kavramının çevresinde hemen daima «bilimin politikası olur mu?» sorusu gündeme gelmiştir. Yani bilimin, geleceğin belli zaman dilimleri içinde biçimlendirilerek, önceden saptanmış belli hedefleri planlama ve zamanlaması eylemine girişmek.

Eğer bilim, «sistemli bir bilgi birikimi» olarak ele alınırsa, bu birikimin kanalize edilmesi, zaman içinde yayılması ve toplanması da mümkün olabilecektir. Ancak bilime yalnızca «veri bankası» gözüyle bakmak hatalı, en azından eksik bir yaklaşımdır. Her ne kadar «gözlemlenebilir, deneylemlenebilir ve denetlenebilir» gibi, sınırlı ve açık belirleyicileri olsa da, bilimin özünde, ucu açık arayış dinamizmi vardır ki bu özellik, bilime kendi akışı içinde özgün bir dokunulmazlık kazandırmaktadır. Bu özgünlüğü ile ele alındığında bilim «istense dahi dışardan planlanamaz» (Tugaç, 1977, s. 5)

Ne ki başta gelişmiş ülkeler olmak üzere, literatürde adı çokça geçen «bilim politikası»yla; bilimin kendi içindeki dinamizmini, kalkınma planları hedefleri doğrultusunda omuzlayacak nitelikli insan-gücünün, niceliksel durumuyla, ulaşılmak istenen teknolojik düzey arasında ilintiler kurmak suretiyle, bunlarla katedilecek mesafelerin planlanması amaçlanmaktadır. Önem sırasına göre belli alanlarda, araştırma ve geliştirme (A+G) faaliyetlerini nitelikli araştırmacı sayısı ile arttırmak, araştırma ünitelerini geliştirmek, alanları gerekli insan-gücü, mali destek ve teknik imkânlarla beslemek, bilim politikasının genel hedefleri arasındadır. Her ülkenin bu hedefler paralelinde hazırladığı özel hedefler ise, bilim politikalarının «ulusal karakterini» çizmektedir. Olaya kalkınma ve gelişme açısından bakıldığında «insanın bilgi sınırlarını genişleterek doğayı daha çok kontrol edebilmesi, verimliliği artırması ile daha üstün yaşama düzeylerine ulaşması

(*) Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı

(...)» (Tugaç, Ön-Ver, s. 9) düşüncesi, bilim politikalarının önemi ni ortaya koyucu nitelik taşımaktadır.

İnsanın bilgi sınırlarını genişletmesi, çevresini denetlemesi öyle tek bir bilim dalıyla olacak iş değildir. Bilimin bütün ünitelerinin, olanca bilimsel kaynakların seferber edilmesi gerekmektedir. Bilimi, fizik alanında mahsur tutmak, daha doğrusu bilimi salt «fizik» alanında özelleştirmek, zihinsel süreçlerin büyük bir kısmını dumura uğratmak demektir. Oysa bilim politikalarında gözden kaçan bir olgudur bu. Hiçbir ülkenin; insanın insanla, insanın çevresi ile ilişkileri nasi olursa olsun, yeter ki savunmamız güçlü, ulusal gelirimiz yeterli, beslenmemiz dengeli olsun gibi bir tercihi olamaz. Bu iki açılım arasında varolması gerekli denge, ister istemez bilim politikasına da yansımaktır. Ancak bu denge, zaman içinde sürekli doğa bilimleri lehine olmak üzere bozulmuştur.

Bilindiği gibi, bilimlerin ortaya çıkışından gelişip serpilmelerine değin geçen olukum süreci, değişik yaklaşım kuramlarına neden olmuştur. İnsanın fizik çevresiyle ilişkileri, fizik çevrenin gizlerine yönelik merakı, doğa bilimlerine uzanan ilk gerekçe kabul edilirken; sosyal sorunları karşılama ve çözme arzusu da sosyal bilimlerin başlangıcı sayılmıştır.

Yeryüzünün başlangıç koşulları dikkate alındığında akla en uygun gelen gerekçelerdir, bunlar. İlk insanla başlayan ilk görgül (pratik) kaygı, fizik çevreye uymaktır. Fizik çevrenin yaptırımlarını göğüsleyebilme düşüncesi, bunda başarılı olan insanoğlunu doğayı da denetleyebilecek bilgi gücüne kavuşturmuştur. Doğa bilimleri(insanoğlunun bu ilk ilgi alanına gelip yerleşirken, ilk olmanın getirdiği imtiyazdan (ayrıcalık) fazlasıyla yararlanarak gelişimini sürdürmüştür. Kuşkusuz bu durum, sosyal bilimlere göre önemli bir ayrıcalıktır. Toplum hayatına geçişin bilinen boyutlarıyla birlikte sosyal bilimlerin önemi de artmıştır. «Sosyal yaşayış, insan ilişkileri, sosyal kurumlar, insan davranışlarını etkileyen değişmelerin sebep ve sonuçlarının tesbiti, araştırılması, anlaşılması ve yorumlanması (...) «(Varış, 1973, s. 45), insanın «fizik konumunun» hemen yanında, belki de ondan daha önemli olarak, sosyal bilimlerin uğraş alanlarını oluşturmaktadır.

Böylelikle bilim dünyasından, insan ve toplum sorunlarına açılan bu pencereyle birlikte insanoğlu biliş ve kavrayışını bir diğer söyleyişle «zihni faaliyetlerini» en yaygın bir biçimde kullanma dönemine girmiş olmaktadır. Yani zihin, artık varlığın bir tek alanında değil, birçok alanında işleyecektir. Bu şu demektir: Doğa bilimleri

ile, kendi dışındaki bilinmeze -fizik çevre fenomenine-yönelen insan, sosyal bilimlerle kendini ve toplumunu, merak ve sorgulamalarının merkezine oturtmaktadır.

Ülke kalkınma modelleriyle, bunlara ışık tutma işlevindeki bilim politikalarının doğa ve sosyal bilimlerdeki bu aşamayı gözden uzak tutmamaları gerekir. Bilinmelidir ki «sosyal bilimlerde de temel amaç, bilginin geliştirilmesidir.» (Varış, Ön-Ver., s. 45). Bunu ihmâl eden bilim politikalarının, bilimin geliştirilmesinde işlevsel olamayacakları açıktır. Gelişmiş ülkeler, şimdilerde bu ihmalin sıkıntısını çekmektedir. Araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin büyük bir kısmının temel bilimlere hasredilmesi, doğa bilimlerinde aşırı uzmanlaşmayı doğurmuştur. Neredeyse «bir kapı kilidini bile araştırma konusu» (Varış, Mart-1985) yapabilen anlayışa, artık bilimsel ve aydın çevrelerden tepkiler gelmektedir.

Bunun en anlamlı örneğini, Amerika Birleşik Devletlerinde görmek mümkündür. «Savaştan dönen 8 milyon kişiye okuma-yazma imkânı sağlanmasının yanısıra, savunma ve sağlıkla ilgili alanlarda lisansüstü burslarla» (Chandler, Mat-1985) bu insanların bile uzmanlaştıran Birleşik Devletlerde artık «programlarda fazla bölünme ve uzmanlaşma eleştirilmektedir» (Chandler, Ön-Ver.)

Kuşkusuz aşırı uzmanlaşmanın elle tutulur olumsuzluklarının böyle bir durum alışıdaki payı büyüktür. Aşırı uzmanlaşma «(...) derin ve engin hudutları olan bilimde ilgi yönünden dar hudutlar içinde kalan bilim adamı tipi yaratmıştır. Bazı hallerde, mensup olduğu alanda diakronik ve senkronik gelişmelerden dahi habersiz kalan bilim adamı, çalışmakta olduğu alan içinde bağlantıları ve ilişkileri göremeyen bir duruma gelmiştir» (Varış, 1973, s. 57) Bilim adamı ile alanı ve alandışı arasındaki bu kopukluk, temel bilimlerde yoğunlaşan zihinsel faaliyetin sonucudur. Bunda ısrar eden bilim politikası, giderek «(...) radyonun nasıl çalıştığını bilmeye, bir musikinin derinliğine vakıf olmayı» (Özel, 1978, s. 124) iki farklı şey olarak gören bir insan tekine ulaşacaktır.

Tüm bu gerçeklere karşın, pekçok ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de araştırma ve geliştirme faaliyetleri içinde sosyalizasyona önemli ölçüde pay ayrıldığı söylenemez. Bu, olumlu bir durum değildir. Türkiye'de ilk sistematik bilim politikası, ilgili devlet başkanlığının çalışmasıdır. Başta 1983'te yapılan bu ilk çalışma olmak üzere (Türk Bilim Politikası, 1983-2003), araştırma ve geliştirmenin yapıldığı temel bazı kurumların plan ve etkinliklerinde, sosyal bilim çalışmaları, hiç yer almamıştır. Bunlardan DPT araştırma ve geliştirmede hedefleri şöyle saptamıştır:

- «1 — Üretimde kalite artışı ve maliyet düşüşü sağlamak,
- 2 — Ucuz enerji kaynakları geliştirmek,
- 3 — Doğal kaynakları geliştirmek,
- 4 — Savunma sanayiini geliştirmek,» (ÖİK, 1983, s. 6)

Bu hedefler, kalkınma planlarının önemli değişkenlerinden biri olan «sosyal tepkiyi» gözardı etmiştir. Böyle bir tespit, özel ihtisas komisyonu raporlarında kalsaydı, bunun bir önemi olmazdı. Yazık ki bilim politikasını yönlendirecek nitelikte olan -başta TÜBİTAK olmak üzere-benzeri kuruluşların etkinliklerinde de temel bilimler ve sosyal bilimler arasındaki denge, temel bilimler yararına çalıştırılmıştır.

Bu olgu, haklı şikâyetlerin konusudur. Araştırma ve geliştirme faaliyetlerini yürütmek üzere Başbakanlığa bağlı olarak 278 sayılı kanunla 1963'te kurulan TÜBİTAK'ın «ismi ve işlevleri arasında, sosyal bilimler kelime ve araştırmalarını sokabilmek bugün bile mümkün olmamıştır.» (Kaptan, 1984, s. 11) Aynı kayıtsızlığı DPT'te de görmek mümkündür: «DPT (...) kuruluşundan bugüne kadar, ülkedeki yüksek nitelikli insangücü, arz-talep tahmin istatistiklerine sosyal bilimlerdeki insangücünü dahil etmemektedir.» (Kaptan, Ön-Ver., s. 14) Oysa çağdaş bilimsel gelişmelerin doğruladığı gibi «bütünlüğü olan bir bilim politikasının gerçekleşmesi için fen ve teknolojiye olduğu kadar, sosyal bilimlerde de yüksek ihtisas gücüne ihtiyaç vardır.» (Varış, 1973, s. 58).

SONUÇ :

Bilimin ve Bilimsel çalışmaların taşıdığı önem, günümüz toplumlarında olanca varlığı ile hissedilmektedir. Bilim politikalarıyla bu önem üzerinde ciddiyetle durulmakta, sistem çalışmaları yapılmaktadır. Bu anlamda «disipliner» denilebilecek bir yaklaşımla, varlığın tüm alanlarında aynı duyarlılıkla «zihni faaliyet»ler yapılmasının teşvik görür olması aşırı uzmanlaşmaya karşı bir set işlevini de taşımaktadır.

Araştırmacı sayısının artırılmasında «Üniversiteye girişte temel bilimlere yöneltilmesi» (Tübitak, 1983, s. 12) önerisini sosyalbilimler için düşünmeyen Tübitak'ın da bu yanlışından en kısa zamanda dönmesi gerekmektedir.

«Uzun dönemli plan hedef ve stratejilerine ve ülkenin ekonomik, endüstriyel ve sosyal kalkınma amaçlarına uygun bir bilim ve teknoloji ana planı hazırlanacaktır. Söz konusu ana planın hazırlan-

masında 1983 yılında sonuçlandırılan 'Türk Bilim Politikası 1983-2003' konulu çalışma, bir hareket noktası olarak kabul edilecektir.» (5. beş yıllık kalkınma planı, 1985, s. 159)

Kalkınma planındaki bu ifadelerle, 1983'teki Türk bilim politika sınırın esas alınacağı yeni bir Türk bilim politikası hazırlanması öngörülmektedir. Umulur ki, Türk bilim politikasının bu ikinci ve önemli aşamasında, sosyal bilimler, gereken yerini alır. Kuşkusuz böyle bir çalışmada en büyük katkıyı Üniversite yapacaktır. Çünkü Üniversite «kuvvetli geleneksel bağımsızlığı, akılcı değerleri ile ülkede, bilim ve teknoloji politikasına yön çezecek yegâne kaynaktır.» (Varış, 1982, s. 89)

İnsan ve toplum sorunlarının giderek çoğaldığı bir dünyada, sosyalbilim gerçeğini dikkate almayan bilim politikasının topluma ve insanlığa yapacağı katkı oldukça sınırlı kalacaktır.

ÇALIŞMA İÇİN SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA

- Chandler, Alicc. «Amerika Birleşik Devletlerinde Yüksek Öğretim ve Kamu Politikası» (Ankara: A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesinde Verdiği Konferans, 26 mart 1985)
- Kaptan, Saim. «Dertli Bilimler» (Ankara: Çağdaş Eğitim Dergisi, mart - 1984).
- Özel, İsmet. Üç Mesele. (İstanbul: Düşünce yay., 1978).
- Tugaç, Ahmet «Milli Bilim Araştırma Politikası ve Örgütlenme Sorunları» (Ankara: DPT, mart - 1977).
- Türkiye'nin Araştırma ve Geliştirme Politikasına Toplu Bakış (Ankara: TBTK, Bilim Politikası Ünitesi, 1983).
- Türk Bilim Politikası, 1983-2003. (Ankara: TC. Bakanlığı, 1983)
- Varış, Fatma. «Bilimsel ve Teknik Gelişmede Eğitimin Rolü» (Ankara: A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, c. 15, s. 2).
- . Türkiye'de Lisansüstü Eğitim-Sosyal Bilimlerde (Ankara: A. Ü. Eğitim Fakültesi Yay., 1973)
- . «Aşırı Uzmanlaşma ve Sorunları Konulu Bir Görüşme» (Ankara: A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi, nisan-1985).